PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EMOTSIONAL MUNOSABATNI IFODALASHNING KOMMUNIKATIV-PRAGMATIK STRATEGIYALARI

Muxtorova Gulxumor Nazirali qizi
Zangiota tumani ixtisoslashtirilgan maktabi
ingliz tili o‘qituvchisi,
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti
magistratura bitiruvchisi.
https://doi.org/10.5281/zenodo.23323918

Annotatsiya

Maqolada o‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalashning kommunikativ-pragmatik strategiyalari qiyosiy-lingvistik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi emotsional mazmunning leksik, grammatik va diskursiv vositalar orqali ifodalanishi hamda ushbu vositalarning kommunikativ vaziyat, so‘zlovchi maqsadi va suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat bilan bog‘liqligini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda nutqiy aktlar nazariyasi, pragmatik tahlil, qiyosiy tavsiflash va kontekstual talqin usullaridan foydalaniladi. Bevosita ifodalash, bilvosita anglatish, intensivatsiya, yumshatish, ijobiy munosabat bildirish va salbiy baholash strategiyalari tahlil etiladi. Qiyosiy misollar asosida shakliy jihatdan turlicha bo‘lgan birliklar o‘xshash kommunikativ vazifani bajarishi, ayni paytda bir xil ifoda kontekstga qarab turli pragmatik ma’no kasb etishi ko‘rsatiladi. Tadqiqot natijalari emotsional munosabatni o‘rganishda leksik ma’no bilan bir qatorda kontekst va nutqiy maqsadni ham hisobga olish zarurligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: emotsional munosabat, pragmalingvistika, kommunikativ strategiya, nutqiy akt, emotsional baholash, intensivatsiya, yumshatish, bilvosita ifoda, qiyosiy tahlil.

Аннотация

В статье анализируются коммуникативно-прагматические стратегии выражения эмоционального отношения в узбекском и английском языках на основе сопоставительного лингвистического подхода. Цель исследования заключается в выявлении особенностей передачи эмоционального содержания лексическими, грамматическими и дискурсивными средствами с учётом коммуникативной ситуации, намерений говорящего и межличностных отношений. Методологическую основу составляют теория речевых актов, прагматический анализ, сопоставительное описание и контекстуальная интерпретация. Рассматриваются стратегии прямого и косвенного выражения эмоций, интенсификации, смягчения высказывания, выражения положительного отношения и отрицательной оценки. На сопоставительных примерах показывается, что различные языковые конструкции могут выполнять сходные коммуникативные функции, а одна и та же форма в зависимости от контекста может приобретать разные прагматические значения. Обосновывается необходимость комплексного анализа лексического значения, контекста и коммуникативного намерения.

Ключевые слова: эмоциональное отношение, прагматика, коммуникативная стратегия, речевой акт, эмоциональная оценка, интенсификация, смягчение, косвенное выражение, сопоставительный анализ.

Abstract

This article examines communicative-pragmatic strategies for expressing emotional attitudes in Uzbek and English from a contrastive linguistic perspective. The study aims to identify how emotional meaning is conveyed through lexical, grammatical, and discourse-level resources in relation to communicative context, speaker intention, and interpersonal relationships. Its methodological framework combines speech act theory, pragmatic analysis, contrastive description, and contextual interpretation. The analysis focuses on direct and indirect emotional expression, intensification, mitigation, positive affect, and negative evaluation. Illustrative examples demonstrate that structurally different expressions may perform similar communicative functions, while the same expression may acquire different pragmatic meanings depending on context. The article argues that emotional meaning should be examined through the combined analysis of lexical semantics, context, and communicative intention.

Keywords: emotional attitude, pragmatics, communicative strategy, speech act, emotional evaluation, intensification, mitigation, indirect expression, contrastive analysis.

1. KIRISH

Til insonning axborot uzatish vositasi bo‘lish bilan birga, uning voqea-hodisalarga, suhbatdoshga va muloqot jarayoniga nisbatan hissiy-baholovchi munosabatini ham ifodalaydi. Quvonch, hayrat, afsus, minnatdorlik, norozilik, hamdardlik va kinoya kabi emotsional mazmunlar turli leksik, grammatik va prosodik vositalar orqali yuzaga chiqadi. Biroq emotsional munosabat har doim ham muayyan his-tuyg‘uni nomlovchi so‘z bilan ifodalanmaydi. Ayrim vaziyatlarda u gapning tuzilishi, intonatsiya, bilvosita ishora yoki suhbatdoshga qaratilgan kommunikativ harakat orqali anglashiladi.

Emotsional ifodalarni pragmatik nuqtayi nazardan o‘rganish nutqning ma’nosi bilan uning real muloqotdagi vazifasini farqlash imkonini beradi. J. L. Austin nutqiy ifodalar yordamida so‘zlovchi nafaqat ma’lumot berishi, balki muayyan harakatni ham amalga oshirishini asoslagan [1]. J. R. Searle nutqiy aktlarning kommunikativ vazifalarini tasniflab, gapning mazmuni va uning yordamida bajariladigan illokutiv harakat o‘rtasidagi munosabatni yoritgan [2, pp. 1–23]. Ushbu nazariy qarashlar emotsional munosabatni faqat so‘z ma’nosi doirasida emas, balki so‘zlovchining maqsadi va muloqot vaziyati bilan bog‘liq hodisa sifatida o‘rganish uchun metodologik asos yaratadi.

Emotsional so‘zlarning pragmatik xususiyatlari zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda ham muhim o‘rin tutadi. B. Parkinson emotsiyaga oid so‘zlarning ma’nosi va vazifasini faqat his-tuyg‘ularni nomlash bilan cheklamasdan, ularning madaniy hamda ijtimoiy munosabatlarni muvofiqlashtirishdagi rolini ham tahlil qiladi [3, pp. 348–362]. T. V. Larina esa emotsional muloqotning etnomadaniy va pragmatik xususiyatlarini ko‘rib chiqib, turli kommunikativ me’yorlarni noto‘g‘ri talqin qilish madaniyatlararo muloqotda tushunmovchiliklarni keltirib chiqarishi mumkinligini ta’kidlaydi [4, pp. 144–163].

O‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalash vositalari muayyan umumiyliklarga ega bo‘lsa-da, ularning grammatik shakli, uslubiy xususiyati va kontekstual talqini bir xil bo‘lavermaydi. Masalan, ingliz tilidagi “I’m sorry” ifodasi vaziyatga qarab uzr so‘rash, afsus bildirish yoki hamdardlik ko‘rsatish vazifasini bajarishi mumkin. O‘zbek tilida esa ushbu ma’nolar “Kechirasiz”, “Afsusdaman”, “Siz uchun achindim” kabi turli birliklar orqali ifodalanadi. Bu misol ikki tildagi ifodalarni qiyoslashda so‘zma-so‘z muvofiqlikdan ko‘ra kommunikativ vazifa va kontekstual ma’noni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, emotsional munosabat ko‘pincha alohida so‘z va iboralar darajasida tavsiflanadi, biroq ularning kommunikativ maqsadni amalga oshirish, emotsional ta’sirni kuchaytirish yoki yumshatish hamda suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabatni boshqarishdagi vazifalari yetarlicha bir tizimda qiyoslanmaydi.

Tadqiqot maqsadi — o‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalashning kommunikativ-pragmatik strategiyalarini aniqlash va ularni qiyosiy tahlil qilish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Emotsional munosabat va kommunikativ-pragmatik strategiya tushunchalarining nazariy asoslarini yoritish.
2. Emotsional mazmunni ifodalovchi leksik, grammatik va diskursiv vositalarni tavsiflash.
3. Bevosita va bilvosita ifodalash strategiyalarini qiyoslash.
4. Intensifikatsiya va yumshatish vositalarining pragmatik vazifalarini aniqlash.
5. O‘zbek va ingliz tillaridagi emotsional ifodalarning tarjima va ingliz tilini o‘qitishdagi ahamiyatini ko‘rsatish.

Tadqiqot obyekti — o‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalovchi nutqiy birliklar.

Tadqiqot predmeti — mazkur birliklarning kommunikativ-pragmatik vazifalari, kontekstual talqini va qiyosiy xususiyatlari.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi emotsional ifodalarni kommunikativ vazifa, bevositalik darajasi, intensivlik, ijtimoiy-pragmatik ta’sir va kontekstga bog‘liqlik mezonlari asosida tizimli qiyoslashda namoyon bo‘ladi. Ushbu yondashuv emotsional munosabatni faqat lug‘aviy birliklar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan kommunikativ strategiyalar tizimi sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-qiyosiy xarakterga ega. Unda nutqiy aktlar nazariyasi, pragmatik tahlil, qiyosiy tavsiflash va kontekstual talqin usullaridan foydalaniladi. Nazariy asos sifatida Austinning nutqiy harakat haqidagi qarashlari, Searlening illokutiv aktlar tasnifi, Larina tomonidan yoritilgan emotsional muloqot pragmatikasi hamda Parkinsonning emotsional so‘zlarning ijtimoiy-pragmatik vazifalariga doir tahlili olindi [1–4].

Qiyosiy tahlil beshta mezon asosida olib boriladi:

- Kommunikativ vazifa: ifoda qaysi emotsional yoki ijtimoiy harakatni bajaradi?

- Bevositalik darajasi: emotsiya ochiq nomlanadimi yoki kontekstdan anglashiladimi?
- Intensivlik: emotsional mazmun kuchaytirilganmi yoki yumshatilganmi?
- Ijtimoiy-pragmatik ta’sir: ifoda hurmat, yaqinlik, masofa yoki kelishmovchilikni qanday boshqaradi?
- Kontekstual bog‘liqlik: ifodaning talqini vaziyat, intonatsiya va suhbatdoshlar munosabatiga qay darajada bog‘liq?

Maqoladagi o‘zbekcha va inglizcha misollar tahlil mezonlarini ko‘rsatish uchun tanlangan namunaviy ifodalardir. Ular maxsus yig‘ilgan korpus, so‘rovnoma yoki eksperiment natijasi sifatida taqdim etilmaydi. Shu sababli xulosalar statistik chastota yoki til jamoalarining xulqiga oid empirik qonuniyatlar emas, balki nazariy-qiyosiy kuzatishlar sifatida talqin qilinadi.

3. NATIJALAR VA MUHOKAMA

3.1. Emotsional munosabatning kommunikativ-pragmatik mohiyati

Emotsional munosabat so‘zlovchining muayyan voqea, predmet, boshqa shaxs yoki muloqot jarayoniga nisbatan hissiy-baholovchi pozitsiyasini anglatadi. Uni ifodalashda uch qatlamni farqlash mumkin: lug‘aviy ma’no, grammatik shakl va pragmatik vazifa.

Masalan, “Men xursandman” hamda “I am happy” jumlalari emotsional holatni bevosita nomlaydi. Biroq “Nihoyat, uddaladingiz!” va “You finally did it!” gaplari vaziyatga qarab maqtov, yengillik, hayrat yoki kinoyani ifodalashi mumkin. Demak, gapning lug‘aviy mazmuni uning kommunikativ vazifasini har doim ham to‘liq belgilamaydi.

Parkinson emotsiyaga oid so‘zlarni faqat ichki holatni ifodalovchi vositalar sifatida emas, balki muloqot ishtirokchilari o‘rtasidagi munosabatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi birliklar sifatida ham tahlil qiladi [3, pp. 348–362]. Bu yondashuv emotsional munosabatni so‘zlovchi va tinglovchi o‘rtasidagi ijtimoiy aloqadan ajratmasdan o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi.

3.2. Bevosita emotsional ifodalash strategiyasi

Bevosita ifodalash strategiyasida so‘zlovchi emotsional holat yoki bahoni ochiq bildiradi. Bunda emotsiyani nomlovchi so‘zlar, baholovchi sifatlar, holat fe’llari va undov konstruksiyalari muhim o‘rin tutadi.

1-jadval. Bevosita emotsional ifodalarning qiyosiy namunalari

Kommunikativ vazifa	O‘zbek tilida	Ingliz tilida
Quvonch	Men juda xursandman.	I am very happy.
Hayrat	Qanday ajoyib!	How wonderful!
Minnatdorlik	Yordamingiz uchun katta rahmat.	Thank you so much for your help.
Norozilik	Bu menga ma’qul bo‘lmadi.	I was not pleased with that.
Afsus yoki uzr	Afsusdaman / Kechirasiz.	I’m sorry.

Jadvaldagi birliklar umumiy kommunikativ vazifasi jihatidan yaqin bo‘lsa-da, ularni har qanday vaziyatda to‘liq muqobil deb bo‘lmaydi. Xususan, “I’m sorry” kontekstga qarab uzr so‘rash, afsus bildirish yoki hamdardlik ko‘rsatish vazifasini bajarishi mumkin. O‘zbek tilida esa bu vazifalar ko‘pincha “Kechirasiz”, “Afsusdaman” yoki “Siz uchun achindim” kabi turli ifodalar bilan beriladi.

Bu farq emotsional mazmun bilan nutqiy aktning vazifasini farqlash zarurligini ko‘rsatadi. Bir ifoda his-tuyg‘uni tasvirlashi, boshqasi esa suhbatdosh oldida muayyan kommunikativ harakatni bajarishi mumkin. Searlening nutqiy aktlar tasnifi ana shu munosabatni tahlil qilish uchun nazariy asos beradi [2].

Bevosita ifodalashning asosiy xususiyati — kommunikativ maqsadning nisbatan ravshanligidir. Biroq emotsiyani ochiq ifodalash har doim ham eng maqbul strategiya emas. Rasmiy, nozik yoki kelishmovchilik mavjud bo‘lgan vaziyatlarda so‘zlovchi bilvosita yoki yumshatilgan ifodani tanlashi mumkin.

3.3. Bilvosita ifodalash va kontekstning roli

Bilvosita ifodalash strategiyasida emotsional munosabat to‘g‘ridan to‘g‘ri nomlanmaydi; u ritorik savol, kinoya, modal birlik yoki vaziyatga ishora orqali anglashiladi.

Masalan:

- O‘zbek tilida: “Shunaqa ham ish bo‘ladimi?”
- Ingliz tilida: “Is this really the best you could do?”

Har ikki gap muayyan vaziyatda norozilik yoki tanqidni ifodalashi mumkin. Biroq ular boshqa kontekstda chin hayrat yoki aniqlashtirishga qaratilgan savol sifatida ham talqin qilinishi mumkin.

Bilvosita ifoda so‘zlovchiga munosabatni ochiq aytmasdan yetkazish imkonini beradi. Shu bilan birga, bunday shakllar noto‘g‘ri tushunilish xavfini ham oshiradi. Larina emotsional muloqotning pragmatik xususiyatlari turli madaniy kontekstlarda turlicha talqin qilinishi mumkinligini va bunday tafovutlar muloqotda qiyinchilik tug‘dirishini ko‘rsatadi [4, pp. 144–163].

Biroq bundan o‘zbek tilida bilvosita ifoda, ingliz tilida esa bevosita ifoda doimo ustun degan xulosa kelib chiqmaydi. Strategiya tanlovi suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat, vaziyatning rasmiyligi va so‘zlovchining kommunikativ maqsadiga bog‘liq.

3.4. Intensifikatsiya strategiyasi

Intensifikatsiya emotsional yoki baholovchi mazmunning ta’sir kuchini oshirishga xizmat qiladi. Bunda kuchaytiruvchi ravishlar, takror, undov konstruksiyalari va intonatsiyadan foydalaniladi.

2-jadval. Intensifikatsiya vositalari

Vosita	O‘zbek tilida	Ingliz tilida	Pragmatik vazifa
Daraja bildiruvchi birlik	Juda muhim.	Extremely important.	Bahoning kuchini oshirish
Kuchli ijobiy baho	Nihoyatda ajoyib!	Absolutely wonderful!	Ijobiy munosabatni kuchaytirish
Undov konstruksiyasi	Voy, naqadar chiroyli!	Wow, how beautiful!	Hayratni ifodalash
Takror	Juda-juda xursandman.	I am so, so happy.	Emotsional urg‘uni oshirish
Minnatdorlik formulasi	Katta rahmat!	Thank you so much!	Minnatdorlikni ta’kidlash

O‘zbek tilidagi “juda”, “nihoyatda”, “g‘oyat”, “naqadar” birliklari va ingliz tilidagi “very”, “extremely”, “so”, “absolutely” kabi birliklar kuchaytirish vazifasini bajarishi mumkin. Biroq ularning uslubiy bo‘yoqdorligi va qo‘llanish doirasi har doim ham bir xil emas.

Intensifikatsiya ijobiy kontekstda samimiylikni ta’kidlashi, salbiy kontekstda esa norozilik yoki tanqidni keskinlashtirishi mumkin. Shuning uchun kuchaytiruvchi vositalarning pragmatik ta’siri faqat ularning lug‘aviy ma’nosi bilan emas, balki gapning umumiy mazmuni va kommunikativ vaziyati bilan ham belgilanadi.

3.5. Yumshatish va xushmuomalalik strategiyasi

Yumshatish strategiyasi tanqid, e’tiroz, taklif yoki iltimosning keskinligini kamaytirishga xizmat qiladi. Bunda modal birliklar, ehtimollik bildiruvchi so‘zlar, shartli shakllar va bilvosita konstruksiyalardan foydalaniladi.

Masalan:

- O‘zbek tilida: “Balki, bu masalani yana bir bor ko‘rib chiqsak?”
- Ingliz tilida: “Perhaps we could reconsider this issue.”

Har ikkala gapda taklif qat’iy buyruq shaklida emas, hamkorlikka undovchi shaklda berilgan. “Balki” va “perhaps” birliklari fikrning qat’iyligini yumshatadi, “ko‘rib chiqsak” va “we could reconsider” konstruksiyalari esa suhbatdoshga qaror qabul qilishda ishtirok etish imkonini qoldiradi.

P. Brown va S. C. Levinsonning xushmuomalalik nazariyasi muloqot ishtirokchilari o‘z maqsadini ifodalash bilan birga, suhbatdoshning ijtimoiy mavqei va mustaqilligini ham hisobga olishi mumkinligini tushuntiradi [5]. Shu nuqtayi nazardan, yumshatish vositalari suhbatdosh bilan munosabatni saqlash yoki keskinlikni kamaytirish uchun qo‘llanishi mumkin.

Biroq yumshatish har doim xushmuomalalikni anglatmaydi. Ayrim kontekstlarda u ikkilanish, mas’uliyatni cheklash yoki norozilikni bilvosita ifodalash vazifasini bajaradi. Demak, yumshatishning pragmatik vazifasi grammatik shakl bilan birga, kommunikativ vaziyatga ham bog‘liq.

3.6. Ijobiy emotsional munosabat va ijtimoiy yaqinlik

Ijobiy emotsional munosabat maqtov, minnatdorlik, rag‘bat va hamdardlik orqali namoyon bo‘ladi. Bunday ifodalar so‘zlovchining hissiy holatini bildirish bilan birga, suhbatdoshning harakatini e’tirof etish yoki o‘zaro munosabatni mustahkamlash vazifasini ham bajarishi mumkin.

Masalan:

- O‘zbek tilida: “Siz juda e’tiborli ekansiz.”
- Ingliz tilida: “That was very thoughtful of you.”

Har ikkala gap ijobiy baho bildiradi. Biroq o‘zbekcha misolda suhbatdoshning xususiyati, inglizcha misolda esa uning muayyan harakati ko‘proq ta’kidlangan. Bu farq qat’iy qoida emas, balki berilgan misollarning pragmatik urg‘usiga taalluqlidir.

Minnatdorlikni ifodalashda ham kuchaytiruvchi vositalar muhim:

- “Yordamingiz uchun katta rahmat.”
- “Thank you so much for your help.”

Bu misollarda “katta” va “so much” birliklari minnatdorlikni kuchaytiradi. Biroq ifodaning samimiyligi faqat so‘z tanloviga emas, balki muloqot vaziyati va suhbatdoshlarning o‘zaro munosabatiga ham bog‘liq.

Shunday qilib, ijobiy emotsional munosabatni faqat maqtov yoki minnatdorlik birliklari bilan cheklash mumkin emas. U suhbatdoshni qo‘llab-quvvatlash, uning holatini tan olish va ijtimoiy aloqani mustahkamlashga xizmat qiluvchi kengroq kommunikativ strategiyalarni qamrab oladi.

3.7. Salbiy baholash, kinoya va pragmatik noaniqlik

Salbiy emotsional munosabat norozilik, tanqid, hafsalasizlik yoki g‘azab shaklida ifodalanishi mumkin. Bunda bevosita baholovchi birliklar bilan birga, yumshatilgan e’tiroz va kinoyadan ham foydalaniladi.

Masalan:

- O‘zbek tilida: “Bu qaror unchalik to‘g‘ri bo‘lmadi.”
- Ingliz tilida: “That may not have been the best decision.”

Har ikki gapda salbiy baho yumshatilgan shaklda berilgan. “Unchalik” va “may not have been” vositalari fikrning qat’iyligini kamaytirishi mumkin, biroq tanqid mazmunini butunlay yo‘qotmaydi.

Kinoyada esa lug‘aviy ma’no bilan so‘zlovchining haqiqiy munosabati o‘rtasida tafovut paydo bo‘ladi. Masalan:

- “Ajoyib, yana kechikdingiz!”
- “Great, you are late again!”

Vaziyatga qarab, bu gaplar maqtovni emas, norozilikni anglatishi mumkin. Bunday hollarda pragmatik talqin uchun kontekst, intonatsiya va muloqot tarixi muhimdir.

Searlening nutqiy aktlar haqidagi qarashlari gapning grammatik shakli va uning yordamida bajariladigan kommunikativ harakatni farqlashga imkon beradi [2]. Shu bois emotsional ifodalarni faqat ijobiy yoki salbiy ma’nosiga qarab tasniflash yetarli emas; ularning real muloqotdagi vazifasi ham hisobga olinishi kerak.

3.8. Qiyosiy tahlil natijalari

3-jadval. O‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabat strategiyalarining qiyosiy tavsifi

Tahlil mezoni	O‘zbek tilidagi vositalar	Ingliz tilidagi vositalar	Asosiy pragmatik vazifa
Bevosita ifoda	“xursandman”, “afsusdaman”	“I am happy”, “I am sorry”	Emotsional holatni ochiq nomlash
Intensifikatsiya	“juda”, “nihoyatda”, “naqadar”	“very”, “extremely”, “absolutely”	Emotsional kuchni oshirish
Yumshatish	“balki”, “menimcha”, “...sak” shakli	“perhaps”, “I think”, “could”	E’tiroz yoki taklifni yumshatish
Bilvosita ifoda	Ritorik savol, kinoya, ishora	Ritorik savol, kinoya, ishora	Yashirin munosabatni anglatish
Ijobiy munosabat	“rahmat”, “barakalla”, “juda yaxshi”	“thank you”, “well done”, “very good”	Minnatdorlik va rag‘bat

Tahlil mezoni	O‘zbek tilidagi vositalar	Ingliz tilidagi vositalar	Asosiy pragmatik vazifa
Salbiy baho	“ma’qul bo‘lmadi”, “unchalik to‘g‘ri emas”	“not pleased”, “not quite right”	Norozilik yoki tanqidni ifodalash

Jadvaldagi mosliklar funksional yaqinlikni ko‘rsatadi, lekin birliklarning barcha vaziyatlarda to‘liq sinonim ekanini anglatmaydi. Har bir ifodaning pragmatik qiymati uning grammatik shakli, uslubiy xususiyati va kontekstual qo‘llanishi bilan belgilanadi.

Qiyosiy tahlil uchta muhim xulosani ko‘rsatadi.

Birinchidan, emotsional mazmun leksik, grammatik va kontekstual omillarning o‘zaro ta’sirida shakllanadi. Ikkinchidan, o‘xshash kommunikativ maqsadlar turli til shakllari orqali ifodalanishi mumkin. Uchinchidan, bevositalik, intensivatsiya va yumshatish bir-birini inkor etuvchi strategiyalar emas; ular bitta nutqiy ifodada birikishi mumkin.

Masalan, “Sizga juda minnatdorman” jumlasida emotsional holat bevosita nomlanadi va bir vaqtning o‘zida kuchaytiriladi. “Perhaps we could reconsider this issue” ifodasida esa taklif bilvosita shaklda berilib, yumshatuvchi vosita bilan birgalikda keladi.

Mazkur natijalar nazariy-qiyosiy tahlilga asoslangan. Strategiyalarning qo‘llanish chastotasi, yosh yoki ijtimoiy guruhlar bo‘yicha farqlarini aniqlash uchun tabiiy dialoglar korpusi yoki empirik tadqiqot zarur.

4. AMALIY AHAMIYATI

Emotsional-pragmatik birliklarni ingliz tilini o‘qitishda o‘rganish o‘quvchilarning grammatik va leksik bilimlarini real muloqot ko‘nikmalari bilan bog‘lashga yordam beradi. Til o‘rganuvchi faqat so‘zning lug‘aviy ma’nosini bilish bilan cheklanmasdan, uning qaysi vaziyatda, qanday ohangda va qanday kommunikativ maqsadda ishlatilishini ham tushunishi kerak.

Masalan, “I disagree” va “I’m not sure I completely agree” ifodalari kelishmovchilikni bildiradi, biroq ikkinchi shaklda fikr yumshatilgan. O‘zbek tilidagi “Men bunga qo‘shilmayman” va “Bu fikrga to‘liq qo‘shila olmayman” ifodalari ham pragmatik keskinlik jihatidan farqlanadi.

Dars jarayonida quyidagi mashqlardan foydalanish mumkin:

1. Vaziyatli dialoglar: o‘quvchilar do‘st, o‘qituvchi yoki rasmiy suhbatdosh bilan muloqot qilish vaziyatlariga mos ifodalarni tanlaydi.

2. Pragmatik qayta ifodalash: keskin tanqidni muloyim e’tirozga yoki oddiy minnatdorlikni kuchaytirilgan minnatdorlikka aylantiradi.

3. Kontekstual tahlil: bir xil gapning turli vaziyatlarda qanday ma’no kasb etishini muhokama qiladi.

4. Qiyosiy tarjima: o‘zbekcha ifodani ingliz tiliga so‘zma-so‘z emas, kommunikativ vazifasini saqlagan holda tarjima qiladi.

5. Kinoyani aniqlash: gapning lug‘aviy mazmuni va so‘zlovchining haqiqiy munosabati o‘rtasidagi farqni izohlaydi.

Bu mashqlar o‘quvchilarning pragmatik kompetensiyasini rivojlantirish, kontekstga mos ifodalarni tanlash va madaniyatlararo muloqotda yuzaga keladigan tushunmovchiliklarni kamaytirishga yordam beradi.

5. XULOSA

O‘zbek va ingliz tillarida emotsional munosabatni ifodalashning kommunikativ-pragmatik strategiyalarini qiyosiy tahlil qilish quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi.

Birinchidan, emotsional munosabat tilning leksik, grammatik va diskursiv vositalari orqali ifodalanadi. Biroq uning haqiqiy kommunikativ mazmuni faqat lug‘aviy ma’no bilan belgilanmaydi; kontekst, so‘zlovchi niyati, intonatsiya va suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat ham muhimdir.

Ikkinchidan, bevosita ifodalash, bilvosita anglatish, intensivatsiya va yumshatish emotsional muloqotning muhim strategiyalaridir. Ular alohida qo‘llanishi bilan birga, bitta nutqiy ifodada o‘zaro birikishi ham mumkin.

Uchinchidan, o‘zbek va ingliz tillarida kommunikativ vazifasi jihatidan yaqin ifodalar mavjud bo‘lsa-da, ularning grammatik tuzilishi, uslubiy bo‘yoqdorligi va kontekstual talqini farqlanishi mumkin. Shu sababli tarjima va qiyosiy tahlilda so‘zma-so‘z muvofiqlik bilan cheklanmay, pragmatik ekvivalentlikni ham hisobga olish zarur.

To‘rtinchidan, bevositalik yoki yumshatishni biror tilning o‘zgarmas milliy xususiyati sifatida talqin qilish ilmiy jihatdan asosli emas. Strategiya tanlovi vaziyat, ijtimoiy masofa, kommunikativ maqsad va ishtirokchilarning o‘zaro munosabatiga bog‘liq.

Beshinchidan, emotsional-pragmatik birliklarni ingliz tili darslarida vaziyatli dialoglar, kontekstual tarjima va nutqiy strategiyalarni qiyoslash orqali o‘rgatish o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda o‘zbek va ingliz tillaridagi tabiiy dialoglar, badiiy matnlar yoki elektron korpus materiallari asosida strategiyalarning qo‘llanish chastotasi va janrlar bo‘yicha farqlarini empirik tekshirish maqsadga muvofiq. Bu nazariy kuzatishlarni real nutq materiallari bilan mustahkamlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Austin, J. L. How to Do Things with Words. Oxford: Clarendon Press, 1962.
2. Searle, J. R. A Classification of Illocutionary Acts. Language in Society. 1976. Vol. 5, No. 1. P. 1–23. https://doi.org/10.1017/S0047404500006837.
3. Parkinson, B. Cross-Cultural Calibration of Words and Emotions: Referential, Constructionist, and Pragmatic Perspectives. Emotion Review. 2023. Vol. 15, No. 4. P. 348–362. https://doi.org/10.1177/17540739231182680.
4. Larina, T. V. Pragmatics of Emotions in Intercultural Context. Russian Journal of Linguistics. 2015. No. 1. P. 144–163. https://journals.rudn.ru/linguistics/article/view/9410.
5. Brown, P., Levinson, S. C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
6. Wierzbicka, A. Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
7. Sperber, D., Wilson, D. Relevance: Communication and Cognition. 2nd ed. Oxford: Blackwell, 1995.